

A szülés a szentesi tanyákon

„... a kislányom meg februárban
téli vásár vasárnapján született.”¹

A szülés a család, az anya életének legnagyobb eseménye; az emberélet fordulójának is legnevezetesebbike. A néprajzi irodalomban megtalálható a kereszteléshez kapcsolódó szokások részletes leírása; a szülés, születés módja azonban rendszerint csak rövid leírásként szerepel, a keresztelés bevezetőjeként vagy az állapotos asszonyra és a keresztelésre vonatkozó hiedelmek, szokások között. Ezért megpróbáljuk a szülés körülményeinek, módjának változatait részletesebben bemutatni, ahogyan ez Szentesen és környékén zajlott.

A Szentesi Református Eklésia Históriajában és *Papp Imre* néprajzi dolgozataiban egy-egy megjegyzés található erre az eseményre vonatkozóan. Az időbeli sorrendet betartva először a históriából következzen: „Meggzülétvén a kised, egy ruhácskába félretette a bába. Itt sírdogált az újszülött, míg a bába az anya körül dolgát elvégezte. Az anyát lefektetvén, mikor már a gyerek fázás miatt szinte megkékült, meleg fürdőbe tette, megmosogatta... Ekkor bepólyázta, kezeit, lábait egy fászlival úgy bekötözte, hogy fején kívül egyebet sem mozgathatta... A kisedet anyja rendszeren esztendeig szoptatta. Közben-közben azonban szoktatják az ételre is...”²

Kiss Bálint prédikátor írja így le a szülést, pontosabban csak a szülés után történetekre tér ki. *Kiss Bálint* azon prédikátorok egyike, akik sokat tettek az itt élő nép kulturálódásáért. Mint vívmányt, elért eredményt számontartva írhatott a bábával történő szülésről. Hiszen a későbbi szóbeli adatok azt bizonyítják, hogy a XX. század közepéig nem volt általános a bábával történő szülés Szentes határában.

Nézzük a másik írásbeli és mérvadó forrást! Szentes tiszteletreméltó néprajzi gyűjtője *Papp Imre*, aki maga is élte az általa leírt életet, a következőket mondja témánk kapcsán: „Mindig voltak a határnak elég nagy területű, elszigetelt részei... Leginkább kellemetlen volt ez betegség vagy szülés esetén. Éppen ezért, a hosszabb vagy súlyosabb betegségben szenvedő tanyaiak és a gyermekágyasok is, ha csak egy mód volt rá, bementek a városban lakó szüleikhez vagy más hozzátartozóikhoz.”³ *Papp Imre* megállapítását a „két világháború közti állapotokra” vonatkoztatta.

„Ha csak egy mód volt rá...”, tehát ha megtehették, bementek a városba szülni, hogy közelebb legyenek a bábához, orvoshoz. A fent idézett kikötés azt is jelenti, hogy nem mindenkinek volt rá módja. De mielőtt azt az általános, de a helyismeret birtokában hiteles megjegyzést túlmagyaráznánk, nézzük meg, mit mondanak a szóbeli közlések!

A szóbeli emlékezet — ha közvetítő szálon is — a XIX. század közepe tájáig ér el. „Angyunk vót. Jobban mondva nagyanyánknak vót ánya. A Kossuth téren vót a piac. Ment haza a piacrú. A régi városháza tövibe bement a kapu alá, mekszülte, a kötőjibe tette, haza vitte, mekfürdette, mekszoptatta. Le se fekütt. Nagy trabális asszony vót.” (*Szücs Imre* közlése.) Az adatközlő a mai életforma, szokás ismeretében különleges családi eseményt, élményt több alkalommal változatlan formában mondta el. Szolgáljon ennyi egy régi adat hitelül.

A derekegyházi uradalom (a várostól délkeleti irányban van) cselédei a szentesi piacra jártak. Előfordult, hogy gyermekeik Szentesre nősültek, vagy mentek férjhez, tehát az uradalom a város vonzáskörzeteként tartható számon. *Nagy Bálintné Ladányi Rozália* derekegyházi uradalmi cseléd lánya így emlékezik: „Vót egy öreg bábaasszony, akkor aszt hittuk. Az én nővérem, aki most (1978-ban) nyócvan éves, úgy szült mindig — hat családgya van, meg is vannak —, az szegénykém, amikor elgyűtt az idő, hogy szülni akart, ű tutta, hogy mije idősakba vót, akkor magára zárta az ajtót, pedig ketten laktak akkor még. Akkor asztán ű, szegénykém, bezárta magára az ajtót, a szobaajtót, akkor mekszülte a gyereket. El se teccik képzelni, hogy úgy (mutatja) lekuporodott, oszt úgy szülte meg mind a hat gyereket. Igen. Csak ű úgy lekuporodott. Leterített egy ruhát, arra lepottyant a kölök. Fene egye meg a kis pofájukat! Oszt akkor ű felvette, elvákta a ködököt. Felpuolta, mekfürdette. El vót intézve.

1 Erdőhádi Nagy Antal mondja.

2 A Szentesi Református Eklésia Históriajából idézi *Sima László* Szentes város története című könyvében. Szentes, 1914. 385. old.)

3 *Papp Imre*: A tanyai ember élete Szentes tanyavilágában. 1955-ben benyújtott pályamunka.

Hála a jóistennek! Megvannak, egészségesek. Persze nem úgy dógozott mint ad'lig. Ugy, hogyha délután, ebédfőzés után elmentek ki a munkába, lefekütt."

Az uradalomban adott a bábaasszonnyal történő szülés. Vannak, akik ehelyett az ősi módot választják: földre kuporodva egyedül szülnék. (Nem tudni, mennyire általános, de tény, hogy előfordul.) Ez időben a XX. század eleje.

Agócsné Fekete Nagy Rozália 1902-ben született, a család 10 gyereke közül az idősebbek közé tartozott. A város délnyugati részében, a Kiserben vagy az ide tartozó határrészen laktak. Anyja a konyhai ágyon szült egyedül, utána a lányokat szólította fürdetni, segíteni. A példa és a körülmények hatására ő is hasonlóképpen csinálta. Ezt a következőképpen mondja el:

„Mikor gyerekünk született vóna, az következett vóna, nem vót senki, csak magunk... Vártuk, hogy mi gyün sorba. Ugy csináltuk, mikor már közeledett a baj, meglett a gyerek, elváltam a kődököt ollóval. Elkötöttem neki, kis fehér pertlit oda készítettem a fejem alá. Elkészítettem, oszt elváltam. Beraktam egy lepedőbe, oda tettem az ágyba. Jó van, el vót intézve, ennyi vót az egész bábáccság.

Akkor vót rá eset, magam vótam. Az a fíjam, akivel most vagyok, e három napos vót, hogy az uram a tanyába gyütt. Mer augusztusba született, cséplés vót... Cséplőtünk... Oszt akkor elment csépleni a bátyához. Mikor rám gyütt, oda fekütem az ágyba, oszt meglett... Enyémek szárazon születtek... nem vót nekem az a rengeteg lé, folyás, szárazon születtek, nem lével...

Becsavartam este, oda tettem. Oszt aluttunk, mer el vótam fáradva. Vót disznó, vót tehen, vót liba, vót pujka. Tehenet megfejni, jószágot berendezni este. Szorongattott az, de azért csináltam a dógot. Osztán este elvégzöttem, gyüttem-mentem a szobába, mikor már elővett, lefekütem. Meglett hipp-hopp, nemsoká, oszt elváltam a kődököt... Mindnek én váktam el. Megszoptattam őket. A legkisebb három éves korában is szoptott. Hoszta a kisszéket: Anyukám szoptassá meg!

Mire az én uram tíz kilométert bement vóna a bábaasszonyér, vót Derekegyházán egy bábaasszony, hát akkor is mázsa búzáért vagy az árárér gyüttek.

Nem éreztem soha semmi fájdalokat, pedig dógoztam. Hat gyereket felnevelni. Mer szegény sorba vótunk, felesek vótunk..."

Maga az adatközlő adja meg a szülemód választás földrajzi, gazdasági, paraszti életmódbeli hátterét. Kérdés, hogy a rendszeres, kemény fizikai munka — amelyet a szülés előtt utolsó pillanatig is végzett az, aki kénytelen volt — nem okozott-e mégis károsodást a szülő nőnél vagy a gyermeknél.

Az idős, máig is jó egészségnek örvendő asszonyok között vannak egészen kis növésűek. Mi ennek az oka? Az egyik adatközlő, *Bereznai Mihályné Dudás Eszter* mondja: „Pici növésű vótam. Édesanyám ugye nagyon dógos vót, oszt azt mondta, hogy eldógozott.” A paraszti megfigyelés így látott összefüggést a két tény között.

Visszakanyarodva az alapkérdésre, vegyük *Rúzs Molnár Lajos* visszaemlékezését. Ő 1890-ben született, a család, a rokonság Külső-Ecsere, Belső-Ecsere (a város északkeleti határrészén) élt.

„A tanyavilágba nem kellett akkor bába meg kórház. Gyütt egy öregasszony, Hubojánának hitták, az boncolta ki a gyereket az asszonyokbul. Majd utána lettek tanyai bábák.

Mind bába nélkül születtünk. Mán a nénjeimnek a csalággjai, azok mán bábával születtek. Ott vót a legöregebb bátyámnak a felesége, ángyom, Vas ángyom, úgy hittuk. Ott az istállóküszöbön lett meg a kiskölke... Ott született meg, oszt becsavarta ángyom a kötőjibe. Na, öregem, hozz vizet! Megvan a kölök, oszt majd fürdetem meg.”

A Rúzs Molnárok jómódú paraszgzadák voltak. Mégis a bizonyára szakképzetlen Hubojánét tartották számon, hívták szükség esetén. De a jó erőnlét, illetve a körülmények (tanyai élet) úgy hozhatta, hogy a biztos anyagi helyzetű családban is megszületett segítség nélkül a gyerekek.

A jó anyagi helyzetből a tanyavilágban nem következett egyenesen a civilizáltabb szülemód. Ezt látszik igazolni a másik oldalról a következő példa:

„Édesanyám a hugával tanyán laktak, Szent Lászlón. Kocsival, vagy vót jó szomszéd, vagy valami ösmerős, elment a bábaasszonyhoz a városba. Még úgy emlékszek rá, édesanyám monta, úgy hívták a szülemódot, hogy Tamadás Mária. És akkor a bábaasszonyt vitték kocsin. Meglettünk kinn a tanyán. Az a bábaasszony **felfürösztött ott. És az a bábaasszony járt ki a tanyára egy hétig...** De hallottam édeanyámtú, hogy ojan erős természetű vót, hogy elment a bábanéni, ahogy engem megfürösztött, vót úgy, hogy aznap föl is kelt...”

Répáné szülei tanyások (Szent László a város délkeleti határ részében van), libatömők: szegényparasztok voltak, de kihívták a bábaasszonyt.

A szülés civilizáltabb formái, körülményei felé haladva még két változatot nézzünk meg!

Szintén jómódú gazda felesége *Tárkány Szűcs Imréné*: „Orvos az nem vót, csak bábaasszony. Mi nem szültünk a tanyán. Az én anyám az szült. Nem is tom mejönket. De az is a városon jobban. Orvos az nem vót, csak bábaasszony. Én maj kocsin szültem az elsőt...”

Mi nem jöttünk haza, mer disznótör vót a szomszédba. Vasárnap reggel engem elővett a fájás. Mi az isten csudáját csinájjunk? Délután már oszt nagyon fogdosott. Azt mongya az én uram, hogy feküggjek le! Ide hallgass! Mer akkor első család vót. Én mondok, itt nem fekszek le, én nem tudom, itt mi lesz...”

Feltette az uram hátul a ponyvát, rá egy pokrócot, mer novemberbe vót ez. De jó idő vót. Rá a dunnát. Én meg be a kocsiderékba. Mikor Szent Lászlóba értünk (ti. Fábiansbestyén szélből jöttek) az én fíjam sivalkoddott. Hát oszt hazagyöttünk édesanyámékhoz. De úgy vettek ki a pokrócba vagyis a ponyvába. Akkor asztán a bábaasszonyér szalatt. Vót bábaasszony mingyá... A másodikat már itthon a házná szültem. Mikor a fájások megjöttek, a bábaasszonyér ment valaki...”

Erdőháti Nagy Antal (középparaszti) szintén így tett, haza hozta a feleségét a városi házba, mire szülni kellett.

A szóbeliséggel utolérhető legrégebb, egyben legősibb szülemód és a jelenlegi szokás szerinti: kórházban szülemző és orvos segédlete melletti szülem közötti utolsó-nak nevezhető változat az otthon bába és orvos részvételével lefolyt szülem. Ezt a megoldásmódot a paraszti életet élő adatközlők közül *Kátai Istvánnétől* hallottam:

„Nekem ez az egy fíjam vót, nem is vagyok jaj-de nagy. Tessék elgondolni, hogy alig-alig látszott. Monta a bábanéni, hogy farba van a teher, nem pedig elől. Rengegetet dógosztam mégis egy hétig szültem, egy álló hétig. Jaj! Székely doktor akkor jött ide Szentesre. Ide hittuk először... Öt gyereket hozott a világra, én lettem a hatodik. (Ti. öt asszony megszült, mire hatodikként ő is megszülte a fiát.) Az első már itt vót hétfőn, maj szombaton lett meg a fíjam... huszonkettőbe szüleetett...”

Anyagi körülmények (középparaszti réteg tagjaként kell Kátai Istvánnét számon tartani), ennek részeként a városi ház megléte, biológiai okok tették lehetővé és szükségessé az orvos jelenlétét az adott esetben. Bár az elmondottak szerint a városban az orvossal történő szülem már elég gyakori lehetett a húszas évek táján.

Vele párhuzamosan az ősi szülemód is gyakorlat volt. Az őseinek nevezhető földön szülem, még pontosabban esetünkben a „városháza tövibe”, az „istállóküszöbön” szülem, vagy a „szorongatott, de azért csináltam a dógot” — állapot a paraszti életmódból fakad; nem kíméli, kímélheti magát az anya, környezete is így tartja természetesen. Ki kell ezt mondanunk, meg kell ezt fogalmaznunk, még ha a XX. század első felében már — különösen a módosabb családok egy részében — nem is ez az általános érvényes.

A téma néprajzi feldolgozásához tartoznak a várandós asszony, a szüleetendő gyermek, a szüleetés, a csecsemő és anyja körüli hiedelmek, szokások is. Itt mindezekre nem térünk ki. Szándékunk a szülem lehetséges változatainak, módjainak bemutatása volt a maga tény- és élményszerűségében, nyelvi anyagában.

Szűcs Judit

